

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Het Ik is een ding dat spreekt

Bespreking van

Lorenzo Chiesa (2007). *Subjectivity and Otherness — A philosophical reading of Lacan*. Cambridge MA: The MIT Press. ISBN 978 0 262 53294 9, 235 pp., £12,95

JOS DE KROON

Subjectivity and Otherness gaat over het meest controversiële en lastige deel uit het werk van Lacan: de plaats en de status van het subject. In de loop van zijn ontwikkeling heeft Lacan zijn opvattingen over het subject bij herhaling gewijzigd, maar zo dat de ‘oude’ opvattingen werden geïntegreerd in de nieuwe. Wij kennen inmiddels allemaal het subject van het Imaginaire uit het ‘spiegelstadium’ en het subject van het Symbolische met de ‘Naam-van-de-Vader’ en ‘het onbewuste is gestructureerd als een taal’, maar het subject van het Reële is minder bekend en ook het moeilijkst te begrijpen, zeker in samenhang met de twee eerdere posities, die van het Imaginaire en het Symbolische. Juist op dit subject van het Reële legt Chiesa in zijn boek de nadruk. Boek VII van het *Séminaire* (Lacans college in de jaren 1959–1960) handelt over de ethiek van de psychoanalyse en kan worden beschouwd als een scharnierpunt in het denken van Lacan. Het onbewuste wordt niet alleen naar voren gebracht als een aspect van de verdrongen betekenaars, maar evengoed als iets dat is verbonden met het Ding, dat zich juist ophoudt buiten het bereik van de betekenaars. Hetzelfde geldt voor het Imaginaire: het wezen van het Imaginaire is afhankelijk van een reël

element dat niet kan worden gespiegeld. En ten aanzien van het Symbolische geldt dat het woord een gat slaat in het Ding. Voor het opvullen van die (tweevoudige) leegte heeft Lacan de term ‘object kleine a’ uitgevonden. Het ‘object kleine a’ bevindt zich op de grens van het Imaginaire en het Reële, maar kent ook symbolische aspecten (Lacan 1992).

Lacan beschouwt het verlangen dat door die leegte wordt gegenereerd als de essentie van de mens. De drift, als biologisch verschijnsel, is bij ontlading slechts gedeeltelijk in staat het verlangen te bevredigen. Het derde hoofdstuk behandelt het oedipuscomplex als een metafoor van het symbolisatieproces. Dit is geen gemakkelijke tekst, omdat verlangen, de symbolische wet en het Reële in hun onderlinge samenhang in een hoog tempo en onder telkens wisselende perspectieven worden verbonden met evenmin eenvoudige freudiaanse begrippen als ‘oerverdringing’, ‘woord- en dingvoorstellingen’ en ‘castratie’. Alles draait hierbij om de vraag hoe het individu erin slaagt een subject te worden of — om het in lacaniaanse termen te gieten — hoe de mens toetreedt tot de symbolische orde en zodoende een spreekwezen (‘parlêtre’) wordt. Bij dit proces spelen de Ander en het menselijk tekort een bepalende rol. Deel 3 (hoofdstuk 4 en 5) behandelt het subject van het Reële. In het vierde hoofdstuk *There is no Other of the Other* wordt een schijnbare breuk in het onderwijs van Lacan besproken. Het lijkt erop dat het subject van het onbewuste — dat gestructureerd is als een taal — moet plaatsmaken voor het subject van het Reële. De schijn bedriegt want er is geen sprake van het inwisselen van het een voor het ander, maar van een aanvulling waarbij het eerste een integraal deel uitmaakt van het tweede. Zo krijgen het Imaginaire, het Symbolische en

het Reële op het eind van Lacans onderwijs de plaats toebedeeld die hun in hun onderlinge dynamiek toekomt.

Wanneer de Ander niet optreedt als de Ander van de Wet, kan het gebeuren dat het subject de bescherming van het Symbolische ontbeert. Het Symbolische stelt het subject in staat een bemiddelde relatie aan te gaan en tegelijkertijd biedt het bescherming aan het subject tegen een overspoeld worden door het Reële. Het verstoken zijn van de Wet (het Andere van de Ander) wil niet zeggen dat het subject niet kan spreken maar wel dat de woorden het karakter dragen van dingen en niet van symbolen. Zo moet men zich de situatie van de psychoticus voorstellen. Hij of zij is overgeleverd aan dingen en gebeurtenissen op een concrete, niet-gesymboliseerde manier. De betekenaar is een ding geworden dat gefixeerd zit aan het betekende — anders dan bij de neuroticus, bij wie de betekenaars verglijden van de ene naar de andere volgens de patronen van de metafoor en de metonymie. Dit fenomeen van het verglijden van de betekenaars stelt het subject in staat tot ongekende symbolisaties, die ook een transcendent karakter kunnen hebben. Het laatste hoofdstuk gaat over het subject van de *jouissance*, de in feite onvoltooide apotheose van Lacans theorie van het subject. Hier komt al het voorafgaande — het subject van de betekenaar, het subject van de Ander, het subject van het Reële — bij elkaar en wordt (opnieuw) geconfronteerd met de Wet-van-de-Vader, het gat in het zijn, de castratie en de ethiek. Dit alles komt in een ander licht te staan onder het schijnsel van de *jouissance*, het masochistisch genieten in de geschiedenis van het subject onder de vlag van de betekenaar. Ik geef toe dat dit het moeilijkste deel is van het boek. De lezer wordt meegevoerd in een apocalyptische duizeling die de theorie van de late Lacan met zich meebrengt. Meer dan voorheen wordt zijn betoog doorspekt met neologismen om een nog te ontginnen gebied aan te duiden: *«symptôme»*, *«sinthome»*, *«synth-homme»* en *«jouissance»*,

«jouisse sens», *«jouis sans»* als variaties op *«voorbij het lustprincipe»*. De homoniemen van het woord *«jouissance»* riepen bij mij de volgende associaties op: *«geniet zonder iets»*, *«maak iets vanuit het niets»* (*creatio ex nihilo*), *«beteken het gat in het zijn»* en *«maak iets nieuws dat goed is»*.

Subjectivity and Otherness is een helder geschreven boek over Lacans theorie van het subject. Het blijft niet steken in een samenvattend overzicht maar legt ook verbanden tussen de verschillende periodes bij Lacan, waaruit blijkt dat de auteur de stof goed beheerst. Bovendien is hij in staat kritiek te leveren die naar mijn smaak hout snijdt.

Literatuur

LACAN, J. (1992). *The Seminar of Jacques Lacan, Book VII — The Ethics of Psychoanalysis* (1959–1960). Redactie J.-A. Miller, vertaling D. Porter. New York/Londen: Norton.

Trauma en herstel: de context

Bespreking van

Robert D. Stolorow (2007). *Trauma and human existence: autobiographical, psychoanalytic, and philosophical reflections*. New York/Londen: The Analytic Press. ISBN 978 0 88163 467 9, 62 pp., \$ 19,95

MARC CALMEYN

Al verschillende jaren exploreert Robert Stolorow het traumaconcept, zowel theoretisch als klinisch. *Trauma and human existence* vormt de (voorlopige?) samenvatting van zijn project. Daarbij schuwt hij het autobiografische element niet. Hij beseft ten volle dat het overlijden van zijn echtgenote ruim tien jaar geleden, met de traumatische ervaring en de verwerking ervan, aan